

12. *Скрипка А.* Шоутехнології як форма соціальної комунікації : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : спец. 22.00.04 – «Спеціальні та галузеві соціології» / А. Скрипка. – Х., 2010. – 20 с.

13. *Станіславська К. І.* Мистецько-видовищні форми сучасної культури : монографія / К. І. Станіславська. – К. : НАКККіМ, 2012. – 320 с. : іл.

14. *Цирковой словарь* [Электронный ресурс] // Цирк. – Режим доступа : [http://terraincognito.ru / content/view/2/3/](http://terraincognito.ru/content/view/2/3/)

Резюме

Розглядаються особливості сучасної форми видовищної культури шоу з дельфінами, в якому спостерігається синкретизм театрального та циркового мистецтва, естради та арт-терапії. Аналізується роль даного жанру в соціокультурному житті людей, визначаються особливості підготовки шоу, роботи з представниками тваринного світу, визначаються елементи театралізації, що використовуються в сценічній дії, вплив шоу на глядача.

Ключові слова: Шоу з дельфінами, видовищна культура, арт-терапія, дельфінотерапія, театралізація, циркове мистецтво, гра.

Summary

Logvinova O. Shows with dolphins as a socio-cultural phenomenon of the entertainment culture

There is feature of the modern form of spectacular culture the show with dolphins, in which there is syncretism theater and circus arts, pop and art therapy. There is studied the role of the modern genre in social and cultural life of the people determined peculiarities of the show, working with wildlife, also there is analysis of theatrical elements which used in the stage action, and the impact on the viewer.

Key words: show of dolphins, spectacular culture, art therapy, dolphin therapy, theatricalization, circus art, game.

Аннотация

Логвинова О.О. Шоу с дельфинами как социокультурное явление зрелищной культуры

Рассматриваются особенности современной формы зрелищной культуры шоу с дельфинами, в котором наблюдается синкретизм театрального и циркового искусства, эстрады и арттерапии. Анализируется роль данного жанра в социокультурной жизни людей, определяются особенности подготовки шоу, работы с представителями животного мира, определяются элементы театрализации, которые используются в сценическом действии, а также влияние шоу на зрителя.

Ключевые слова: шоу с дельфинами, зрелищная культура, арттерапия, дельфинотерапия, театрализация, цирковое искусство, игра.

Надійшла до редакції 30.10.2014 р.

УДК 008:745.04(477.5)

Т.В. Пуларія

АРХЕТИПОВІ ПІДСТАВИ АНАЛІЗУ КОЛОРИСТИКИ ДЕКОРАТИВНИХ РОЗПИСІВ ВЕСІЛЬНИХ СКРИНЬ НИЖНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Філософи, психологи та митці давно замислювалися над впливом кольорів на самопочуття людини. Давні індуїсти вважали людину «світлоносною» («теджасі»), маючи на увазі єдність кольорів та «соків» тіла. Згідно доктрин індійських йогів людський організм – складне переплетіння вібрацій звуків та кольорів, мелодій, світлових потоків, що своєю динамікою визначають життєдіяльність в психічне життя людини [2; 5]. Такі сенситиви як Р. Штайнер, Е. Кейсі, Ванга мали свої класифікації типів людини в залежності від кольорів випромінювання їх аур. Художник В. Кандинський писав, що «колір є засобом, яким можна безпосередньо впливати на душу» та «колір – це клавіші; око – молоточок; душа – багатострунний рояль» [4; 45].

У результаті тисячі психологічних досліджень у різних країнах світу зроблено висновок, що кожний певний колір викликає у будь-якої людини, незалежно від культурної верстви, раси, статі, соціального стану, не лише однакове сприйняття, а й однакове враження. Так, помаранчево-червоний діє на кожного збуджуюче, синій – заспокійливо. В цьому міститься об'єктивна загальна значимість психології кольору [6; 115–116], а відтак, його архетипна природа.

Фундаментальні дослідження у галузі психології кольору дозволили швейцарському психологу М. Люшеру створити колірний тест – «проекційну» та «психоенергетичну діагностичну методику» оцінки особистості, засновану на перевазі у виборі кольорів (за різними варіантами тесту їх може пропонуватися 8, 16, 64) [3; 432]. Беручи до уваги той факт, що чотиримірність закладена у природі людської свідомості (чотири сторони світу, чотири пори року, чотири першоеlementи, чотири темпераменти тощо), науковець дійшов висновку щодо існування чотирьох основних кольорів – синього, зеленого, червоного та жовтого. Вони

утворюють повне кольорове коло – втілення цілісності і гармонії, а також являють собою фундаментальні психічні потреби. Червоний колір збуджує, стимулює, активізує, отже викликає у людини впевненість у своїх силах. Синій передає почуття спокою і задоволення, співвідноситься із станом захищеності (блакитна накидка Богоматері) та самообмеженості. Зелений – викликає відчуття твердості або міцності, відповідає почуттю внутрішньої стабільності, наполегливості, послідовності, самоутвердження, самоповаги. Жовтий колір породжує відчуття легкості, радості, широти, розквітачності, тому співвідноситься з почуттям свободи та самовираження. Гармонійна людина, як вважає М. Люшер, володіє чотирма відчуттями, таким чином виявляючи свою цілісність [6; 61–67].

Аналіз колористики в традиційному образотворчому мистецтві, зокрема, у декоративних розписах як виді народного малювання, на основі колірного тесту Люшера може стати одним із засобів етнопсиходіагностики. На теренах Нижньої Наддніпряниці багатим матеріалом для дослідження у цьому напрямі є весільні скрині к. XIX – поч. XX ст. – сакральні предмети матеріальної культури українців.

Мета статті – використовуючи метод колірних виборів Люшера та враховуючи традиційність розпису, показати, як колористика скринь відбила основні психоенергетичні особливості мешканців досліджуваного регіону. При цьому враховувалися не тільки наявність кольорів у розписах, а і їх поєднання між собою.

Перш за все, необхідно зазначити, що скриня як предмет матеріальної культури, функціонально призначений для зберігання жіночого одягу, володіла всіма властивостями сакрального предмету. Скриня була невід’ємною частиною весільного обряду, що знаменує перехід з одного соціально-вікового стану в інший, а її розпис мав величезний інформаційно-енергетичний потенціал, був тим архетипним кодом, в якому зашифровувалися – через елементи орнаменту, їх композицію, гаму кольорів – уявлення про людину, її місце в макрокосмі і в просторово-часовому континуумі, а також побажання добра, процвітання, багатства, фізичного і духовного здоров’я всьому Роду.

Скрині передавалися з покоління в покоління по жіночій лінії, вони були сімейними реліквіями. Ось чому збереглися у доброму вигляді. А ще тому, що майстри володіли секретами обробки деревини й виготовлення та застосування фарб, основні кольори яких – зелений, червоний, синій і жовтий. Звернемо увагу, що нижньонаддніпрянська скриня – це, в основному, скриня чотирьохколірна. Вона поєднала основні кольори, а отже несе у собі світосприйняття цілісної, гармонійної людини. Однак, різне за обсягом та сполучуваністю співвідношення кольорів дає нам змогу зробити більш детальну етнопсиходіагностику.

Вибір першого кольору, за М. Люшером, є важливим у функціональному значенні. Яким саме він був на скринях, не викликає сумніву. Адже, як відомо, техніка розпису передбачає першочергове нанесення тла. Отже, фоновий колір, якому і віддано перевагу, – перший, що задає тональність і відбиває регіональні психологічні уподобання щодо бажаної життєвої стратегії. У різних регіонах України тло скринь, на якому виконані розписи, відмічено різноманіттям кольорів, як основних (синій, жовтий, зелений, червоний), так і допоміжних (коричневий) [7]. Нижньонаддніпрянські скрині мають зелене тло, що ріднить їх із скринями центральних регіонів України, передусім, Черкащини, Київщини, Полтавщини (в останньому досить часто зустрічається і синє тло). Зелений колір співвідноситься із стихією землі. Перевага його серед інших кольорів свідчить про самовпевненість та намагання переконати всіх у важливості власних цінностей, матеріальних чи духовних. Відчуття гордості, влади, сили, керівне начало, а також контроль, критичний аналіз та послідовна логіка – характеристики «зеленої» поведінки. Крім того, це і бажання мати здоров’я, довго та краще жити [5; 191–192]. Розглянута семантика зеленого кольору цілком відповідає сакральній функції весільної скрині, розпис і колористика якої саме і втілювали енергію життя, добробуту, процвітання як суспільні моральні прерогативи.

Відіграє роль послідовність у виборі наступних кольорів. Не маємо даних щодо послідовності нанесення розпису, однак можемо припустити, що вона визначалася згідно композиційної ролі кольору. Отже, зелений колір тла нижньонаддніпрянської скрині доповнюється червоним як найуживанішим у розписі. За М. Люшером, таке поєднання кольорів можна тлумачити як «вольовий намір»: «воля до самоствердження (зелений) підсилюється активним червоним до бажання здійснити власні наміри» [5; 204]. І зелений, і червоний – обидва автономні кольори, ті, що впливають. Їх розташування поряд підкреслює ініціативу і самовизначення [5; 184], тактику та мету [5; 179].

Переважає червоного у розписах, де на другому плані стоїть синій, має значення «душевної, сердечної активності»: «душевний спокій (синій) доповнюється активністю (червоний) та створює гармонію» [5; 205]. Червоний як основний може поєднуватися з жовтим, що не завжди виступає на скринях як самостійний, а лише як відтінюючий. Отже, маємо значення «розквіту діяльності»: «прагнення до переживань (червоний) підсилюється поведінкою чекання (жовтий) до екстенсивного розквіту діяльності» [5; 205]. У досить рідкому прояві жовтого на зеленому тлі вбачаємо ледве відбиті риси «настороженої вимогливості»: «самоствердження (зелений) та напруга очікування (жовтий) сприяє тому, що людина знаходиться у нетерплячій готовності» [5; 204]. Таким же нечастим є і синій на зеленому – «обережний (делікатний) контроль»: «спокій (синій) підтримується напруженим самоствердженням» [5; 204]. У ролі відтінюючого може виступати і білий колір: частіше, у поєднанні з червоним, рідше – із синім. М. Люшер не виділяє його як функціональний, а лише як відсутність кольору взагалі (як і чорний). На нашу думку, він може підкреслювати функцію основного кольору, який він відтінює (червоного або синього). Чорний колір на скринях зустрічається досить рідко, у вигляді окремих штрихів, завитків або автографа майстра на зеленому тлі. Чорний як додаток до зеленого – «уперта пихатість»: «самоствердження (зелений) переростає у неминучу вимогу (чорний)» [5; 205].

Отже, колірний тест Люшера дозволяє виділити такі основні психоенергетичні особливості мешканців нижньонаддніпряньського регіону: ініціативність; самовизначеність; самовпевненість; життєлюбність; цілеспрямованість; сердечність; сприйнятливості до переживань; делікатність; зрідка – деякий прояв амбіційності, притаманний саме конкретним творчим особистостям – майстрам розпису скринь. Даний висновок підтверджується і демографічними даними щодо складу та руху населення на теренах Нижньої Наддніпрянщини у період кінця XVIII ст. Саме з цього часу тут починається активний приплив запорізьких переселенців і утворення казенних слобод із вільними від кріпацтва людьми, що і зумовило специфічний характер формування духовної культури у даному історико-етнографічному регіоні. Щодо населення Катеринославської губернії (місця виготовлення та оригінального декоративного розпису весільних скринь саме з к. XVIII ст. [10]), то згідно зі статистичними даними 1915 р. воно становило 3 430 379 осіб, із них переважна більшість – колишні казенні селяни (1 618 586 осіб), вільні хлібороби – 728 616 осіб, колишні поміщицькі селяни – 459 046 осіб, міщани – 300 157 осіб, колоністи – 115 902 осіб тощо [1].

Варто зазначити, що розглянута семантика кольорів невід’ємна від семантики орнаментики у розписах скринь, де основними елементами стилізованого рослинного орнаменту є коло, трикутник, хрест, спіраль, мандала. Аналізу цих та інших архетипових проєкцій у розписах нижньонаддніпряньських весільних скринь автор статті присвятив окремі розвідки [8, 9].

Перспективним вважаємо подальше дослідження образотворчих засобів виразності у народному мистецтві. Адже саме вони, за відсутності сприятливих умов для розвитку національної мови, національної літератури, аж до початку XX століття, зберегли архетип в етнічно забарвлених візуальних символах.

Список використаної літератури

1. *Державний архів Дніпропетровської обл. (ДАДО)*. – Ф. 11. – Оп. 1. – Д. 1344. – Л. 8–11.
2. *Драгунский В.* Наития древних и современные открытия // Цветовой личностный тест : практич. пособ. / В. Драгунский. – Мн. : Харвест, 1999. – С. 5–9.
3. *Драгунский В.* Некоторые замечания об использовании цветотеста М. Люшера // Цветовой личностный тест : практич. пособ. / В. Драгунский. – Мн. : Харвест, 1999. – С. 432–440.
4. *Кандинский В.* Действие цвета // О духовном в искусстве / В. Кандинский / [Предисл. к рос. изд. В. Михайлина]. – М. : Архимед, 1992. – С. 41–45.
5. *Люшер М.* Оценка личности посредством выбора цвета / М. Люшер // Драгунский В. В. Цветовой личностный тест : практич. пособ. – Мн. : Харвест, 1999. – С. 172–208.
6. *Люшер М.* Четырехцветный человек, или путь к внутреннему равновесию / М. Люшер // Драгунский В. В. Цветовой личностный тест : практич. пособ. – Мн. : Харвест, 1999. – С. 61–126.
7. *Орел Л.* Мальоване дерево : Наївний живопис українського села / Л. Г. Орел. – К. : Родовід, 2003. – 232 с. : іл.
8. *Пуларія Т. В.* Архетипові образи в декоративних розписах Нижньої Наддніпрянщини XIX – поч. XXI ст. у контексті сучасних духовних шукань / Пуларія Т. В. // Культура народів Причорномор’я : [научн. журн.]. – 2009. – № 155. – С. 98–104.
9. *Пуларія Т. В.* Весільні скрині Нижньої Наддніпрянщини як джерело локальної історії / Пуларія Т. В. // Зб. пр. молодих вчених та аспірантів / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Т. 19 (у 2-х кн.). Тематич. вип. : «Джерела локальної історії : методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризація». Кн. II, ч. 2. – К. , 2009. – С. 274–287.
10. *Яворницький Д. І.* Через Дніпрові пороги: географічно-історичний нарис // Дніпрові пороги: Альбом фотографій з географічно-історичним нарисом / Д. І. Яворницький. – Х. : Держ. вид-во України, 1928. – С. 9–76.

Резюме

Аналіз колористики традиційних декоративних розписів весільних скринь Нижньої Наддніпрянщини к. XIX – поч. XX ст. за методом кольорних виборів Люшера розглядається як можливий засіб етнопсиходіагностики.

Ключові слова: архетип, весільна скриня, традиційний декоративний розпис, етнопсиходіагностика, колірний тест Люшера, Нижня Наддніпрянщина.

Summary

Pulariya T. Archetype basses of the analysis of colors in decorative painting of wedding chests of Lower Dnieper area of late XIX – beginning of XX c.

The color analysis of traditional decorative painting on Lower Naddnipyrianschina Region at the end of the XIX-th – beginning of the XX-th century wedding chests by the Luscher method of color selections is examined as a possible way of the ethnic psychodiagnostic.

Key words: archetype, ethnic psychodiagnostic, Lower Naddnipyrianschina Region, Luscher color test, traditional decorative painting, wedding chest.

Анотація

Пуларія Т.В. Архетипические основания анализа колористики декоративных росписей свадебных ларей Нижнего Приднепровья конца XIX – начала XX в.

Анализ колористики традиционных декоративных росписей свадебных ларей Нижнего Приднепровья к. XIX – нач. XX в. по методу цветовых выборов Люшера рассматривается как возможный способ этнопсиходиагностики.

Ключевые слова: архетип, свадебный ларь, традиционная декоративная роспись, этнопсиходиагностика, цветовой тест Люшера, Нижнее Приднепровье.

Надійшла до редакції 10.11.2014 р.

УДК 140.8:316.3

О.В. Попович

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОТВОРЕННЯ

Актуальність теми дослідження. Як суспільно-історичний всезагальний набуток соціокультурний простір утримує в собі напрацьований століттями потенціал, що розгортається в напруженому полі системи наукового знання, що відображає людській досвід глобалізації культуротворення. Класична схема культурного простору засновувалась на обмеженні локальних культур національними й етнічними кордонами. В контексті глобалізації культуротворення ці засоби демаркації і кодифікації культурного досвіду перейшли на локальний рівень. Звідси виникає особливе значення індивідуального виміру культури, який демонструє включення глобального до особистісного, а локального до глобального. Таким чином, утворюється модель інтерсуб'єктивного простору, де отримувач і відправник можуть розглядатися в інтегрованому вимірі цілісної й неподільної єдності. Саме в цих умовах актуальним є звернення до питання соціалізації особистості в соціокультурному просторі, що дає можливість зрозуміти витоки і наслідки процесів культуротворення.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Важливий внесок у теорію соціалізації особистості зробили представники психоаналізу, зокрема, П. Брроно, М. Кляйн, А. Салліван, З. Фрейд, А. Фрейд, К. Хорні, К.-Г. Юнг та ін. Не можна недооцінювати і здобутки представників когнітивної психології (Е. Зандлер, Х. Мак-Дауголл, К. Ріцлер, Т. Шибутані, М. Шеллер) і напрацювання лінгвістичної естетико-психологічної гілки (В. Брендаль, Л. Ельмелер, Ф. Де Соссюр). Різні науки підходять до вивчення процесів соціалізації з різних аспектів, наприклад, для антропологів (Ф. Лінтон, Б. Малиновський, А. Радкліфф-Браун) соціалізація – є передусім трансмісія культури від одного покоління до іншого (антиподний процес отримав назву «інкультурації»), в той час як соціальна педагогіка – Е. Браун, Х. Гарднер, А. Грін, Е. Кастілло, Т. Робертс, М. Фергюсон, М. Філліпс – конкретизує уявлення про соціалізацію, оцінюючи ефективність тих чи інших інститутів і методів соціалізації, виявляючи їх приховані, побічні, латентні, неусвідомлювані наслідки. У педагогіці поняття «соціалізація» вживається у звуженому, спеціальному значенні.

Аналіз наукової розробленості проблеми соціалізації, передусім у психології, педагогіці і культурології, засвідчує, що феномен соціалізації особистості має значний евристичний потенціал для розуміння сутності культуротворення, який, на наше переконання, ще не використаний повною мірою. Отже, постає питання щодо виявлення глибинних механізмів-регуляторів, що панують у культурі, а для цього необхідно здійснити аналіз сутності соціалізації та факторів, що обумовлюють її специфіку, саме це і визначимо за мету дослідження.

Вклад основного матеріалу. Для реалізації поставленої мети вважаємо за необхідне окреслити теоретичні підходи до аналізу значення і змісту історично змінного поняття соціалізації. Перший підхід пов'язаний з представниками соціальної думки XIX ст. (Дж. Мілль, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм). Як відомо, вони вважали людську природу агресивною й егоїстичною. При цьому соціалізація особистості тлумачилась науковцями як процес її перетворення і вироблення просоціальних установок [6; 104]. Пізніше, коли з'ясувалось, особливо після К. Маркса, що людина споконвіку є суспільною істотою, соціалізація набула більш конкретних рис і формується інший підхід. Соціологи-функціоналісти XX ст., які репрезентують третій підхід (П. Сорокін, А. Фулльє, Р. Мілс, Т. Парсонс, Р. Мертон), вбачали в соціалізації не стільки битву між індивідом і суспільством, скільки поступове «приспособлення індивіда до вимог соціальної системи шляхом засвоєння ustalених правил, ролей і цінностей» [7; 106]. Проте індивід при цьому виглядає скоріше об'єктом, ніж суб'єктом соціального процесу.

Четвертий підхід визначається як символічний інтеракціонізм (Р. Парк, У. Томас, Ф. Знанецький, Г. Зиммель, Дж. Мід, Е. Гофман, Ф. Тенніс). У центрі уваги дослідників – міжособистісний вплив, у ході якого індивід не лише сприймає очікування конкретних інших й узагальненого іншого (суспільство, соціальна група), але й конструює власну суб'єктивну реальність.